

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

імені ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра стрільби та технічних видів спорту

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри СтаТВС

_____Виноградський Б.А.

“ _____ ” _____ 20__ року

Лекція № 1

з дисципліни “СТРІЛЕЦЬКИЙ СПОРТ”

для студентів II курсу факультету фізичної культури і спорту

денної форми навчання

галузь знань: 01 - Освіта

спеціальність: 017 “Фізична культура і спорт”

перший бакалаврський рівень

Львів

2018-2019 навчальний рік

«Поява та розвиток стрілецьких видів спорту»

«Зародження та розвиток спортивної стрільби в Україні»

Навчальні та виховні цілі

Ознайомити з історичними аспектами зародження та розвитку стрілецьких видів спорту у світі. Висвітлити основні етапи та рушійні сили розвитку стрілецьких видів спорту. Показати позитивний вплив спорту на розвиток суспільства.

Навчальні питання і розподілення часу

Вступ – 5хв.

1. Історія виникнення стрільби та її окремих видів – 25 хв.
2. Стрілецькі види спорту на міжнародній арені та в програмі олімпійських ігор – 25 хв.
3. Досягнення українських стрільців – 25 хв.

Заключення та відповіді на запитання – 10 хв.

Навчально-матеріальне забезпечення

Фото відео матеріали, плакати.

Навчальна література

1. Пятков В.Т. теорія і методика стрілецького спорту, Львів 1999р. підрозділ 1.1. 5-12 сторінки.
2. <http://www.shooting-ua.com>
3. <http://www.shooting-ukraine.com>
4. <http://www.issf-sports.org>
5. <http://www.pzss.org.pl>

Історія виникнення стрільби та її окремих видів

У стародавні часи, ще до нашої ери первісні люди змушені були вдосконалювати засоби знаряддя праці для того, щоб полювати, захищати себе та свою громаду, так винайшли перші види метальної зброї, тобто пращу (сама давня праща була знайдена в XIV ст. до н.е., в гробниці Тутанхамона), потім послідовно дротики, списи.

Найдавніші згадки про лук датуються орієнтовно 10 до 5 тисяч років до н.е. в епоху мезоліту, тому можемо рахувати, що в цей час і був винайдений лук. Найдавніші наконечники для стріл було зроблено з каменю, віком 64 тисяч років за повідомленням південноафриканських вчених, і були знайдені в печері Сибуду. Далі наконечники починали виготовляти різної форми та матеріалу, камяні витісняються залізними. В першу чергу він використовувався для полювання, риболовлі далі переходить до військової галузі. Однією з найперших країн, які застосували луки як масове озброєння був Єгипет. Надалі розвиток лука відіграє надзвичайну роль, тому, що без його участі не проходить ні одна битва починаючи з стародавнього світу і до середньовіччя (найвагоміша перемога при Азенкурі в 1415 році 5700 англійських лучників зіткнулися з 25 тисячами французьких лицарів).

Змагання на влучність є найбільш старовинними з спортивних вправ, а мистецтво влучної стрільби найдавнішим. Виникнення його можна віднести до тих часів, коли почали з'являтися перші металеві пристрої. Древні вояки під час свят змагалися в силі, спритності, верховій їзді і обов'язково у влучності, будь це метання каміння з пращі, або стрільба з лука. Стрільба велась дерев'яними стрілами з кістяним або кремінним вістрям. В VI-VII ст. до н.е. на території сьогоденної Європи, Середньої Азії, Сибіру були розповсюджені бронзові наконечники стріл, котрі були витіснені потім наконечниками з заліза.

З метою підвищення ефективності стрільби з лука вдосконалювалася матеріальна частина, виникли елементи тренування, а потім і змагань в прикладному значенні. Під час проведення перших спортивних змагань стрільба з лука була вже настільки популярна в світі, що включалася в програму Олімпійських Ігор.

Цікаві факти про стрільбу з лука: Достовірний рекорд дальності польоту стріли з спортивного лука, 450 м, цей рекорд був встановлений секретарем турецького посольства в Англії в середині XVIII. Найдавнішим документованим фактом є в 3 ст. до н.е. на Іграх в Понтійському місті Херсонесі, олімпійський лучник Анаксагор (з міста Ольвія), переміг по дальності стрільби з лука, випустивши стрілу більш ніж на три стадії (3 стадії=534 метри).

В XV ст. лук витісняє арбалет котрий винайшли в Китаї, та не задовго в XVI ст. і арбалет потісняється місце мушкетам, після того як в Китаї в X столітті був винайдений чорний димний порох, в переважній більшості використовувався для феєрверків, від китайців про їхній винахід дізналися араби та монголи. Перший зразок вогнепальної зброї, так звана “модфа” використовували араби.

В Європу порох потрапляє в XIII ст., Марко Поло привіз його з своєї далекосхідної експедиції. Після чого порох знаходить нове застосування, де на рубежі XIII-XIV ст. було створено перші зразки вогнепальної зброї.

Котра мала великі переваги перед луком і арбалетом по силі, дальності стрільби, а потім після вдосконалення ствола і по влучності. Перші зразки вогнепальної зброї були гладкоствольними, заряджалися з дульної частини з допомогою шомпола. Порох підпалювали за допомогою гнота. Такі рушниці називались аркебузами і мали калібр від 20 до 30 мм. Далі йде вдосконалення, науково-технічний прогрес, було вдосконалення запалювальний пристрій, впроваджено захист для очей під час стрільби з мушкетів. Балістичні якості поліпшувалися з 70 років XVI зброяр з міста Ньюрберг виготовив першу в Європі нарізну рушницю.

Було винайдено кремнієвий запал французом Ле Бурже.

В середині XIX століття було винайдено нову за принципом кулю, паперова гільза з непромокаючого паперу, куди засипали порох та кулю. Тому рушниці котрі були розроблені під нову кулю мали велику перевагу пред гладкоствольними, тому, що були ефективнішими на втричі більші дистанції.

Таким чином з'явився стрілецький спорт, який в процесі еволюції розподілився на три види: стрільбу з лука, стендову стрільбу та кульову стрільбу.

Перші святкові змагання проводилися у Швейцарії ще в 1452 році у стрільбі на влучність. З того часу проводяться національні свята зі стрільби, стали згодом щорічним чемпіонатом країни з усіх видів стрілецької зброї. Перші змагання у стрільбі з гвинтівок проводилися в Швейцарії в 1842.

У Франції перші товариства зі стрільби з вогнепальної зброї були засновані в 1449 році. Перші змагання було проведено в 1864 році, до кінця XIX століття їх нараховувалося 900.

У Німеччині одним з перших в історії стрілецького спорту зафіксовано турнір в Аугсбурзі в 1432 році але лише в 1862 році у Франкфурті на Майні відбулося національне стрілецьке свято. До 1884 року налічувалося 712 спілок, котрі об'єднували 60 тисяч стрільців.

В Англії стрілецькі товариства були започатковані в 1859 році, перший конкурс був проведений в 1860 році.

В Сполучених Штатах Америки “Товариство національної стрільби Сполучених Штатів” організувало перший конкурс в 1873 році. Стрілецькі товариства були організовані в кожному місті, селищі та налічували сотні тисяч стрільців.

Перші казнозарядні магазинні гвинтівки центрального бою використовувались у змаганнях, навіть таких як Олімпійські Ігри. В програму Олімпійських Ігор входили різні стрілецькі вправи. Від Олімпіади до Олімпіади програма змінювалась, ускладнювалась, приймаючи найбільш досконалі і сучасні форми.

Так на перших ОІ в 1896~р. в Афінах (Греція) учасники змагались в стрільбі з армійської гвинтівки на 200 і 300 м.; з пістолета на 25 м, з револьвера на 30 м. Також вперше до програми було включено стрільбу з лука, виконувалося 4 вправи: “Кордон Дор” (дистанції 50 та 33 м.), “Шареле” (дистанції 33 та 50 м.), “Аля ерш” (для чоловіків), “Аля пірамід” (для чоловіків).

Одним з ініціаторів включення змагань з кульової стрільби у програму Олімпійських Ігор був П'єр де Кубертен. Сам був семиразовим чемпіоном Франції зі стрільби з пістолета.

А з 1897 року проводилися Чемпіонати Світу.

Зародження і розвиток спортивної стрільби в Україні

За козацької доби лук значною мірою поступився місцем ручній вогнепальній зброї, але у середовищі запорожців зберігався практично до кінця існування Січі (це підтверджують і тогочасні малюнки козака «Мамає»). Щодо стрільби з луку, то вправний стрілець міг випустити за хвилину до 20 стріл на відстань до 300 кроків.

Серед провідників запорозьких козаків шанувальниками луку були Д. Байда-Вишневецький (зображений на портреті з луком і стрілою в правиці) та особливо П. Конашевич-Сагайдачний. Останній навіть мав козацьке прізвисько, що походило від татарської назви шкіри дикого козла, котрою обшивались спеціальні пристрої — «колчани» для збереження стріл (згодом «сагайдаками» називали самі ці пристрої). Для носіння лука використовували *налуч*, що повторювала форму половини лука. У сагайдаці зберігалось три десятки стріл.

У XIV-XVI ст. у військовому мистецтві європейських країн почалася нова епоха - поширився порох і нова стрілецька зброя. Це був переворот, який привів до кардинальних змін у способах ведення воєнних дій та організації армії в цілому. Не оминув цей процес і українські землі, де саме в цей час відбувалося формування запорізького козацтва. І вогнепальна зброя використовувалася в переважній більшості як військове знаряддя.

Козацтво стало тією силою, яка надовго припинила татарсько-турецьку агресію на землі сучасних України, Польщі та Росії. Як відомо, запорозькі козаки були хоробрими і досвідченими воїнами, про які знали далеко за межами Східної Європи. Не останню роль у цьому зіграла і зброя, якою користувалися запорожці.

Ручна вогнепальна зброя була серед козаків найбільш поширеною. Розвивалася вона в Україні за тією ж схемою, що і в європейських країнах - від примітивної пищалі до вдосконаленої фузії з кременно-батареїним замком. Про

домінування у козаків саме вогнепальної зброї часто писали їх сучасники - папський посол Карло (Кароль) Гамберіні (2 пол.XVI в), французький інженер Гійом Левассер де Боплан (XVII ст), польський письменник Шимон Старовольський (1 пол.XVII в), київський воєвода Адам Кіщель (Кисіль) (1 пол.XVII в) і ін.

Археологічним найпримітивнішим зразком нового виду зброї було **КИЙ ЗАЛІЗНИЙ**, який з'явився ще в XIV столітті. Він представляв собою металеву трубку, укріплену на довгастій дерев'яній основі. Заряджали кий через дуло, а порох підпалювали через отвір в казенній частині зверху.

З часом, з середини XV ст, на гаківницях з'являються полиці для пороху, а затравочні отвори проробляли вже не зверху, а збоку на стовбурі. Жердина замінюється на більш зручні ложі й приклад з дерева, а гаки під стовбурами поступово зникають - тепер їх функцію виконував приклад, що упирався в плечі стрілка. Порох вже запалювали гнотом не вручну, а за допомогою S-подібного важеля - серпентину (від лат. «Серпенс» - змія). До одного його кінця приєднували гніт, а на другий натискали і тоді гніт торкався запалу і запалював її. В кінці XV ст з'явився пружинний фітільний замок, в якому важіль з гнотом - курок-жагра наближався до запалу за допомогою попередньо стиснутої пружини.

Застосування фітільного замку було значним кроком у розвитку ручної вогнепальної зброї. Завдяки простоті і надійності конструкції фітільні замки використовувалися українськими козаками практично до кінця XVII ст.

У другій половині XV ст. в у Східній Європі назва «гаківниця» поступово витісняється і замінюється новим терміном - **«Аркебуза» або «аркебуз»**. Деколи називали їх півгаківницями. Більшість дослідників вважають, що «аркебуза» це спотворений варіант німецького слова «хакенбюхзе» - «рушниця з гаком», «гаківниця».

Як би там не було, але під аркебузою в XV-XVI ст. розуміли дульнозарядну рушницю з фітільними замками, а в XVII столітті - переважно мисливська нарізна колісцева рушниця зі складним (багатопротильним) «німецьким» прикладом з спусковою скобою з виїмками під пальці. Калібр

аркебузи XVI ст. коливався від 13 до 18 мм. Убивча сила становила 50-70 кроків, а дальність залпового вогню доходила до 120 м. Аркебуза легко пробивала металевий обладунок. Вважається, що 16 мм аркебузою вистрілювали 20 г кулю з початковою швидкістю близько 300 м/с.

Вже в першій половині XVI ст. аркебузи поступово витісняються новим видом ручної вогнепальної зброї - **мушкетом**. Мушкет - це важка (7-10 кг) фітильна рушниця (калібр, в середньому, дорівнював 22-23 мм), оснащена сошкою-підставкою (гевергабель, форкета), яку під час стрілянини встромляли нижнім загостреним кінцем у землю. Мушкети могли вистрілювати 50-55 граміві кулі з початковою швидкістю понад 500 м/с, а дальність їх залпової стрілянини досягала 200-240 метрів.

У першій половині XVII ст. у шведській армії короля Густава II Адольфа Васи (Вази) (1611 - 1632) вперше з'явилися полегшені мушкети без сошки, забезпечені коліщевим замком.

В Україні коліщеві мушкети використовувалися рідше через їх відносно високу вартість. Але зате поширені вони були, в основному, серед офіцерів і солдатів найманого війська Речі Посполитої (пол. «Жечпосполіта Обойга Народув»). Не виключено, що такі рушниці в якості трофеїв могли використовувати і запорожці. Що до мушкетів в цілому, то вони були досить поширені і служили серед козаків. В основному це були фітильні мушкети або ж рушниці з крем'яними замками. Наприклад, козак з мушкетом часто зображався на полкових і сотенних прапорах (хоругвах) Гетьманщини, гетьманських печатках (Богдана Хмельницького, Івана Мазепи та ін.).

Тривалий час у XVII ст. козака кавалерія користувалася також короткими рушницями - коліщевим бандолетами, а в XVIII ст. в козаки могли застосовувати і **мушкетон-рушниці**, дуло стовбурів, яких закінчувалося лейкообразним розтрубом для стрільби дробом або картечю на малих дистанціях (в ближньому бою). Часто для мушкетону застосовували й іншу назву - **тромбон (тромблони)**, з-за зовнішньої схожості їх з сигнальної трубою. Але найчастіше під тромбоном розуміли вогнепальну зброю з розширеним дулом, що мало малі розміри, наближені до пістолетного.

Початки стрілецького спорту в Україні сягають середньовіччя: у містах Західної України існували так звані «куркові братства» міщан, які щороку змагалися у стрілянні (переможець ставав т. зв. «курковим королем»). Малокаліброві стріляння й змагання відбувалися з 1900-их рр. у Галичині (у «Соколі»), як також у деяких містах Центральної і Східної України.

Ручна вогнепальна зброя - це невід'ємна і дуже важлива складова нашої матеріальної культури, яка відображає не тільки науково-технічний рівень держави, але є також цінним джерелом для вивчення історії та культури запорізького козацтва та українського народу вцілому.

Лекцію розробив викладач

Демічковський А.П.

Обговорено на засіданні кафедри стрільби та технічних видів спорту

Протокол № ____ від _____ 20__ р.